

90 *yil*

TDIU

B.T. SALIMOV, M.S. YUSUPOV

MIKROIQTISODIYOT

II

TOSHKENT

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

B.T. SALIMOV, M.S. YUSUPOV

MIKROIQTISODIYOT-2

Darslik

Toshkent – 2021

UDK: 330.101.542 (075.3)

KBK 65.012.2ya7

M 49

M49 B.T.Salimov, M.S.Yusupov. Mikroiqtisodiyot-2. Darslik. –T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021 – 296 b.

ISBN 978-9943-7421-5-4

Darslikda bozor iqtisodiyoti sharoitida globallashtirish sharoitida iste'molchilar talabining o'zgarishi, noaniqlik sharoitida qaror qabul qilish, shuningdek, iste'molchi tanlovida afzal ko'rish va naflilik tamoyillari, bozor talabi va muvozanatlilik, ishlab chiqarish xarajatlarini minimallashtirish, firma va tarmoq taklifi, ijtimoiy farovonlik nazariyasi va tashqi samara (eksternaliyalar) hamda ijtimoiy ne'mat va assimetrik axborot bilan bog'liq nazariy va amaliy masalalar yoritilgan. Shuningdek, firmalarning monopol raqobatlashgan, oligopolistik va sof monopolistik bozorlardagi xatti-harakati, o'yinlar nazariyasi va korxonalar foydasini maksimallashtirishga doir masalalarning iqtisodiy qo'yilishi va ularning yechimi ko'rsatib berilgan.

Darslik oliy o'quv yurtlarining magistratura ta'lim bosqichi 5A230102 - Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) mutaxassisligi talabalariga mo'ljallangan. Darslikdan oliy o'quv yurtlarining professor-o'qituvchilari, amaliyotchi mutaxassislar, doktorantlar va tayanch doktorantlar hamda mustaqil izlanuvchilar ham foydalanishlari mumkin.

UDK: 330.101.542 (075.3)

KBK 65.012.2ya7

I.f.d., prof. B.T. Salimovning umumiy tahriri ostida.

Taqrizchilar:

N.M. Maxmudov – i.f.d., professor;

S.R. Umarov – i.f.d., dotsent.

ISBN 978-9943-7421-5-4

© «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021.

MUNDARIJA

Kirish.....	6
I Bob. FANNING PREDMETI VA O'RGANISH USULLARI	
1.1. Fanning maqsadi va vazifalari	8
1.2. Fanning predmeti va o'rganish usullari.....	10
1.3. Bozor: optimallashtirish va muvozanatlilik	14
Qisqa xulosalar.....	16
Nazorat va muhokama uchun savollar.....	17
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	18
II Bob. O'YINLAR NAZARIYASI VA RAQOBAT STRATEGIYALARI	
2.1. O'yinlar va strategik qarorlar.....	19
2.2. Dominantlik strategiyasi.....	22
2.3. Nesh muvozanati.....	24
2.4. Mahbus dilemmasi.....	29
2.5. Aralash strategiyalar.....	31
2.6. Takrorlanadigan o'yinlar.....	33
Qisqa xulosalar.....	37
Nazorat va muhokama uchun savollar.....	38
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	38
III Bob. XUSUSIY MUVOZANAT	
3.1. Qisqa va uzoq muddatli muvozanat.....	40
3.2. Sof monopoliya. Bozorning Pareto samaradorligi.....	49
3.3. Kurno bo'yicha oligopoliya	56
3.4. Bertran oligopoliyasi.....	65
3.5. Monopolistik raqobat.....	72
3.6. Raqobatli bozor samaradorligi.....	78
Qisqa xulosalar.....	90
Nazorat va muhokama uchun savollar.....	92
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	93
IV Bob. UMUMIY MUVOZANAT	
4.1. Umumiy muvozanat.....	95
4.2. Ayirboshlash samaradorligi.....	100
4.3. Adolatlilik va samaradorlik.....	106
4.4. Ishlab chiqarish samaradorligi.....	110
4.5. Umumiy muvozanat va farovonlik iqtisodiyoti.....	116
Qisqa xulosalar.....	120

Nazorat va muhokoma uchun savollar.....	121
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	122
V Bob. ISTE'MOLCHI TANLOVI NAZARIYASI	
5.1. Iste'molchining afzal ko'rishi va "afzal ko'rish" aksiomasi.....	123
5.2. Befarqlik chiziqlari, afzal ko'rish bilan befarqlik chiziqlari o'rtasidagi bog'liqlik	126
5.3. Standart afzal ko'rish. Chekli almashtirish normasi (MRS).....	129
5.4. Optimal tanlov va iste'molchi talabi.....	133
5.5. Afzal ko'rishga misollar.....	137
5.6. Kvazichizikli va Kobba-Duglas bo'yicha afzal ko'rish.....	142
5.7. Aniqlangan afzal ko'rish. Uning zaif (WARP) va kuchli (SARP) aksiomalari.....	145
5.8. Budget chegarasi xususiyatlari va budget chizig'ining o'zgarishi.....	150
5.9. Daromad va almashtirish samarasi.....	158
Qisqa xulosalar.....	169
Nazorat va muhokoma uchun savollar.....	173
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	173
VI Bob. ISHLAB CHIQRISH NAZARIYASI	
6.1. Ishlab chiqarish (izokvanta, chekli texnologik almashtirish normasi).....	175
6.2. Izokosta va ishlab chiqarish xarajatlarini minimalashtiruvchi omillar sarfini aniqlash.....	184
6.3. Ko'lam samarasi.....	190
6.4. Xarajatlar turlari.....	194
6.5. Firma xarajatlarini minimallashtirish	202
6.6. Ko'lam qaytimi va xarajatlar funksiyasi.....	206
6.7. Qisqa va uzoq muddatli xarajatlar.....	208
6.8. O'zgarmas, kvazi o'zgarmas va qaytmaydigan xarajatlar.....	210
Qisqa xulosalar.....	212
Nazorat va muhokoma uchun savollar.....	213
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	214
VII Bob. VAQTLARARO TANLOV	
7.1. Budget chegarasi.....	215
7.2. Iste'molga nisbatan afzal ko'rish.....	218
7.3. Taqqoslama statistika.....	219
7.4. Inflatsiya.....	221
7.5. Joriy qiymat.....	223
7.6. Bir necha oraliqlar uchun joriy qiymat.....	224

7.7. Joriy qiymatni qo'llash.....	225
7.8. Obligatsiyalar.....	228
Qisqa xulosalar.....	229
Nazorat va muhokama uchun savollar.....	230
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	231
VIII Bob. BOZOR TALABI VA MUVOZANATLILIK	
8.1. Talab va taklif egri chiziqlari. Bozor muvozanati.....	232
8.2. Individual va bozor talabi. Teskari talab funksiyasi.....	241
8.3. Bozor muvozanati: ikkita xususiy hol. Talab va taklifning teskari egri chiziqlari.....	243
8.4. Soliqlar va ularni boshqaga o'tkazish. Soliqqa tortilganda "o'lik" yukni yo'qotilishi. Pareto bo'yicha samaradorlik.....	245
Qisqa xulosalar.....	253
Nazorat va muhokama uchun savollar.....	254
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	254
IX Bob. IJTIMOY FAROVONLIK NAZARIYASI VA TASHQI SAMARA	
9.1. Ijtimoiy farovonlik funksiyasi.....	256
11.2. Ishlab chiqarish bilan bog'liq tashqi samaralar.....	256
11.3. Ijobiy va salbiy tashqi samaraga ta'sir qilish.....	261
Qisqa xulosalar.....	266
Nazorat va muhokama uchun savollar.....	267
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	268
X-Bob. IJTIMOY NE'MAT, ASIMMETRIK AXBOROT	
10.1. Ijtimoiy ne'matni taqdim etish yo'llari	269
10.2. Bozor ojizligi va iqtisodiyotga davlat aralashuvi	271
10.3. Assimmetrik axborot sharoitida tanlov.....	273
10.4. Bozordagi asimmetrik axborotlarni bartaraf etish yo'llari.....	278
10.5. Prinsipal agent muammosi va subyektiv risk.....	275
Qisqa xulosalar.....	281
Nazorat va muhokama uchun savollar.....	282
Asosiy adabiyotlar ro'yxati.....	283
IZOHLI LUG'AT.....	284
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	294

Kirish

Respublikamizda oliy ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, ta'limni ilg'or xorijiy universitetlar va ishlab chiqarish bilan integratsion aloqalarini mustahkamlash orqali raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalalariga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, "2017 – 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish hamda mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish vazifalari belgilab berilgan.

Ayniqsa, bugungi kunda hukm surayotgan globallashuv sharoitida iste'molchilar talabining o'zgarishi, noaniqlik sharoitida qaror qabul qilish, shuningdek, iste'molchi tanlovida afzal ko'rish va naflilik tamoyillari, bozor talabi va muvozanatlilik, ishlab chiqarish xarajatlarini minimallashtirish va foydani maksimallashtirish, firma va tarmoq taklifi, monopol tuzilmalar va monopol xatti-harakat, ijtimoiy farovonlik nazariyasi va tashqi samara (eksternaliyalar) hamda ijtimoiy ne'mat va assimetrik axborot bilan bog'liq tushunchalar, qarashlarni sababiy bog'liqlikda tizimli tahlil etishda "Mikroiqtisodiyot-2" fani alohida o'rin tutadi. Shuningdek, bugungi kunda ko'plab rivojlangan va jahon iqtisodiyotida yetakchi o'rin tutadigan mamlakatlar tajribasi shuni so'zsiz isbotlab bermoqdaki, raqobatdoshlikka erishish va dunyo bozorlariga chiqish, birinchi navbatda iqtisodiyotni izchil isloh etish, tarkibiy jihatdan o'zgartirish va diversifikatsiya qilishni chuqurlashtirish, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi korxonalar va ishlab chiqarish tarmoqlarining jadal rivojlanishini ta'minlash, faoliyat ko'rsatayotgan quvvatlarni modernizatsiya qilish va texnik yangilash jarayonlarini tezlashtirish hisobidan amalga oshirilishi mumkin.

Ushbu fan bozor iqtisodiyotining amal qilish mexanizmini, turli mulkchilikka asoslangan korxonalarining xo'jalik yuritish

faoliyatini, ularning bozor sharoitidagi harakatini, cheklangan ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish yo'llarini talabalarga o'rgatishda qo'l keladi. Shuningdek, "Mikroiqtisodiyot-2" fani fundamental fanlardan biri bo'lib, boshqa iqtisodiy fanlarni chuqur o'rganishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Bozor iqtisodiyoti subyektlari faoliyatiga bevosita ta'sir etuvchi talab va taklif, foydalilik va iste'molchilarning bozordagi narxlarga munosabati, ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot narxi, raqobat shakllari, ishlab chiqarish omillari va ulardan oqilona foydalanish yo'llari, umumiy muvozanat, davlatning bozorni boshqarishdagi roli va shu kabi qator boshqa masalalar o'rganiladi.

Darslikda bozor iqtisodiyoti sharoitida globallashtirish sharoitida iste'molchilar talabining o'zgarishi, noaniqlik sharoitida qaror qabul qilish, shuningdek, iste'molchi tanlovida afzal ko'rish va naflilik tamoyillari, bozor talabi va muvozanatlilik, ishlab chiqarish xarajatlarini minimallashtirish, firma va tarmoq taklifi, ijtimoiy farovonlik nazariyasi va tashqi samara (eksternaliyalar) hamda ijtimoiy ne'mat va assimetrik axborot bilan bog'liq nazariy va amaliy masalalar yoritilgan. Shuningdek, firmalarning monopol raqobatlashgan, oligopolistik va sof monopolistik bozorlardagi xatti-harakati, o'yinlar nazariyasi va korxonalar foydasini maksimallashtirishga doir masalalarning iqtisodiy qo'yilishi va ularning yechimi ko'rsatib berilgan.

I BOB. FANNING PREDMETI VA O'RGANISH USULLARI

1.1. Fanning maqsadi va vazifalari

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarda oliy ta'lim tizimini tubdan modernizatsiyalash, fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlash asosida kadrlar tayyorlash samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "2017 – 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish hamda mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish vazifalari qo'yilgan Yuqori malakali mutaxassis-kadrlar tayyorlashda "Mikroiqtisodiyot-2. fanining ahamiyati katta. Bu fan bir qator iqtisodiy fanlarni o'rganish uchun fundamental baza bo'lib xizmat qiladi,

Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarda zamonaviy bozor iqtisodiyoti rivojlanishining nazariy va amaliy tomonlarini, bozor subyektlarining iqtisodiy faoliyatini o'rganish usullari bo'yicha bilim, malaka va ko'nikmalarni shakllantirishdir.

Ma'lumki iqtisodiy tizim kishilik jamiyatining ehtiyojlarini maksimal qondirish maqsadlariga xizmat qiladi. Iqtisodiy ne'matlarni ishlab chiqarish uchun ma'lum miqdordagi iqtisodiy resurslardan: yer, ishchi kuchi, tadbirkorlik qobiliyati, boshqaruv malakasi, kapital, xomashyo va materiallardan foydalanishni talab etadi. Agar jamiyatdagi iqtisodiy resurslar miqdori cheklanmagan bo'lganida, insoniyat ishlab chiqarish resurslaridan optimal va samarali foydalanish muammolari xususida bosh qotirmagan bo'lardi. Ammo insoniyatning moddiy ehtiyojlari cheksiz bo'lgan bir sharoitda, bu ehtiyojlarni qondirish vositalari bo'lgan iqtisodiy resurslar miqdori jamiyatda o'ta cheklangan.

Har qanday jamiyat iqtisodiy resurslar cheklangan sharoitda o'zining ehtiyojlarini maksimal qondirishga intilarkan, kundalik hayotda quyidagi uchta asosiy muammoning yechimini topishga urinadi:

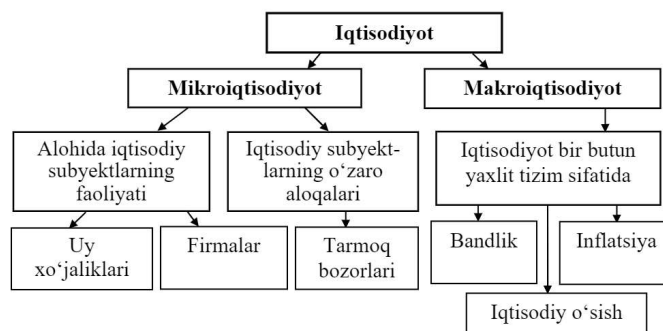
1. Nimani ishlab chiqarish, ya'ni qaysi turdagi tovarlar va xizmatlardan qancha miqdorda ishlab chiqarish talab etiladi?

2. Qanday qilib ishlab chiqarish, ya'ni tovarlar va xizmatlar qanday texnologiyalardan foydalanib, qaysi yo'l bilan ishlab chiqarilishi lozim?

3. Kim uchun ishlab chiqarish, ya'ni tovarlar va xizmatlarning iste'molchilari kim?

Nimani, qanday qilib va kim uchun ishlab chiqarish masalasi jamiyat oldida turgan eng asosiy iqtisodiy muammolardan sanaladi. Shundan kelib chiqib iqtisodiy fanlar insoniyatning moddiy ehtiyojlarini maksimal darajada qondirishga erishish yo'lida cheklangan resurslardan samarali foydalanish masalalarini tadqiq etish bilan shug'ullanadi.

Iqtisodiy jarayonlarni o'rganish va tahlil qilish **mikro** va **makro** darajada amalga oshiriladi (1.1-rasm).

1.1-rasm. Iqtisodiy jarayonlarni mikro va makro darajada o'rganish.

Mikroiqtisodiy tahlil aniq iqtisodiy subyektlar faoliyati bilan bog'liq va ularning bozordagi xatti-harakatini o'rganadi. Bu yerda iqtisodiyotning alohida tarmoqlari, bozorlar, firmalar va iste'molchilar xususida fikr yuritiladi. Tahlil obyekti sifatida ishlab chiqarish hajmi va narxi, xarajatlar va mahsulot tannarxi, firma daromadi va foydasi, iste'molchilarning bozordagi xatti-harakati, afzal ko'rishi hamda tanlovi, turli bozorlarda firmalarning xatti-harakati, narxlarning shakllanishi va foydani maksimallashtirish shartlari kabi masalalar yuzaga chiqadi.

Fanning vazifasi – talabalarga bozor iqtisodiyoti qonunlarini, bozor subyektlarining turli xil bozor tuzilmalaridagi harakatini, ular faoliyatiga ta'sir qiluvchi omillarni, afzal ko'rish, naflilik va vaqtlararo tanlov, bozor talabi va muvozanatlilik, firmalarda xarajatlarni minimallashtirish va foydani maksimallashtirish shartlarini, firma va tarmoq taklifi, monopoliya, monopol raqobat va oligopoliya sharoitida firmalarning xatti-harakatini, ijtimoiy farovonlik va tashqi samara (eksternaliyalar), ijtimoiy ne'mat va assimetrik axborotlarni tahlil qilish asosida xulosalar chiqarishni o'rgatishdan iborat.

1.2. Fanning predmeti va o'rganish usullari

“Mikroiqtisodiyot-2” fani resurslar cheklangan sharoitda cheksiz ehtiyojlarni maksimal qondirish yo'lida aniq individual iqtisodiy subyektlarning iqtisodiy xatti-harakatlari va qarorlar qabul qilish jarayonini o'rganish bilan shug'ullanadi (1.2-rasm).

Individual iqtisodiy subyektlar deganda firmalar, uy xo'jaliklari, tarmoqlar va bozorlarni tushunamiz.

Iqtisodchilar faoliyatining mazmuni nimadan iborat? Ular nima maqsadni ko'zlab ish olib borishadi va qanday usullardan foydalanishadi? Iqtisodchilar iqtisodiy muammolar yechimini topishni maqsad qilib qo'yar ekanlar, iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishga yordam beruvchi tamoyillarni shakllantiradilar.

1.2-rasm. “Mikroiqtisodiyot-2” fani predmetining shakllanishi.

Iqtisodiy fanlarda qo'llanilgan ilk usul formal mantiq bo'lib, u fanga Aristotel tomonidan kiritilgan. **Formal mantiq** – bu g'oyani uning tarkibiy qismlari va shaklidan kelib chiqib o'rganishdir. Uning eng sodda kategoriyasi **tushunchadir**. **Tushuncha** predmet to'g'risidagi fikrni izohlaydi.

Fikrlash – bu biror g'oyani tasdiqlash yoki inkor etishni anglatuvchi jarayon. Uning asosida xulosa shakllantiriladi. **Xulosa** – bu fikrlash usuli bo'lib, uning vositasida birlamchi bilimlardan yakuniy bilimlar olinadi.

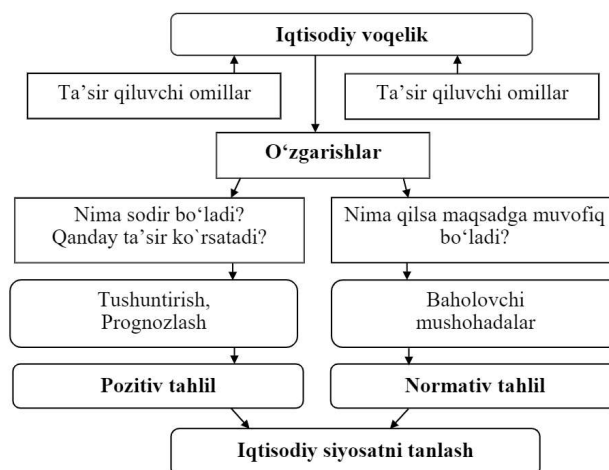
Ko'p hollarda iqtisodiy tadqiqot o'rganilayotgan obyektga tegishli biror muammoning yechimini topishga qaratilgan bo'ladi. **Muammo** – ilmiy anglab etish jarayonida shakllantirilgan masala yoki ular yig'indisidir.

Iqtisodchilar avvalo ma'lum iqtisodiy muammoga taalluqli dalillarni aniqlash va to'plashdan ish boshlaydilar. Bu jarayonni ba'zan **tavsiflovchi** yoki **emperik iqtisodiy fan** deb atashadi. Iqtisodiy tadqiqot ayrim dalillardan nazariyaga qarab harakat

qilganda **induksiya** usulini, aksincha nazariyadan ayrim dalillarga qarab harakat qilganda esa **deduksiya** usulini ifoda qiladi.

Dalillarni tahlil qilish orqali iqtisodiy tamoyillar yoki nazariya yaratiladi. Bu jarayon **iqtisodiy nazariya** yoki **tahlil** deb nomlanadi. **Tahlil** (analiz) usulida jarayonlar mayda bo'laklarga, alohida-alohida dalillarga ajratib o'rganilsa, **sintez** usulida ayrim dalillarni birlashtirish, o'zaro bog'liqlikda o'rganish orqali umumlashtiriladi va yakuniy xulosa chiqariladi.

Iqtisodiy jarayonlar va voqelikni o'rganishda **pozitiv** va **normativ** usullar farq qiladi (1.3-rasm). **Pozitiv** yoki **diskriptiv tahlil** iqtisodiy faoliyatning obyektiv holatini yoki iqtisodiy xatti-harakatlarning ilmiy talqinini ifodalaydi.

1.3-rasm. Pozitiv va normativ tahlil mezonlari.

U subyektiv baholovchi mushohadalardan yiroq bo'lib, tanlab olingan va nazariya darajasiga yetgan faktlar bilan ish ko'radi.

Masalan, muayyan tovarga nisbatan aktsiz solig'ini joriy etilishi uning narxini oshishiga yoki qulay ob-havo sharoiti qishloq xo'jaligi mahsulotlaridan mo'l hosilni ta'minlab, ularning narxlari va fermerlar daromadlari pasayib ketishiga olib kelishini prognoz qilish pozitiv tahlilga xos.

Normativ tahlil esa subyektiv yoki alohida shaxslarning baho beruvchi mushohadalariga tayangan holda iqtisodiy xatti-harakatlar retseptini taklif etadi. Ya'ni u iqtisodiyot qanday faoliyat ko'rsatishi kerakligini yoki muayyan bir nazariya va tajribalarga tayangan holda qanday chora-tadbirlarni qo'llash maqsadga muvofiqligini ifodalaydi. Masalan, normativ usul orqali ishlab chiqarish jarayonida resurslar sarfining me'yoriy miqdorlari tavsiya etilishi mumkin.

Dalillarni keng qamrovli tahlil etish uchun iqtisodiy tadqiqotning turli usullaridan foydalaniladi. Ularning ichida eng ko'p statistik, hisob-analitik, iqtisodiy-matematik, tajriba usullaridan foydalaniladi.

Statistik, ya'ni dinamik qatorlar, o'rtacha sonlar, guruhlashtirish, analitik, korelatsion, dispersion va regression tahlil usullari orqali firmalarda sodir bo'ladigan miqdor o'zgarishlari qanday qilib sifat o'zgarishlariga olib kelishi, ayrim omillar va dalillar o'rtasida qanday aloqa va bog'lanishlar borligi anqlanadi.

Hisob-analitik usuldan biror loyihani ishlab chiqishda yoki firmalarning istiqbolli rivojlanishi bilan bog'liq prognozlarni ishlab chiqishda keng foydalaniladi.

Tajriba usuli normativ asosda belgilangan me'yoriy tadbir yoki biron-bir nazariyani keng miqyosda qo'llashdan oldin kichik doirada sinab ko'rishdir. Agar bu sinov natijalari amalda o'zini oqlasa, xuddi shu sharoit bo'lgan joylarda ularni keng qo'llashga tavsiya etiladi. Chunki amaliyot – haqiqat mezonidir.

Iqtisodiy nazariya ijtimoiy jarayonlarning **modelini tuzish** bilan shug'ullanadi. Model deganda, reallikni soddalashtirilgan holda aks ettirish tushuniladi. Modelning kuchi – o'rganilayotgan iqtisodiy reallikning eng muhim xususiyatlariga e'tiborni jamlab,

ishga aloqador bo'lmagan yoki ahamiyatsiz detallarni tahlildan chetlashtirishdadir. Shu sababli, modelni shakllantirish jarayonida o'rganilayotgan obyektga taalluqli axborotning bir qismidan voz kechishga to'g'ri keladi. Bunda tizimdagi asosiy elementlar va ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikka asosiy e'tibor qaratiladi.

Iqtisodiy model – iqtisodiy jarayon yoki hodisalarning formallashtirilgan tasnifi bo'lib, uning tarkibi tadqiqot maqsadidan kelib chiquvchi obyektiv yoki subyektiv xususiyatlarga bog'liq holda shakllantiriladi.

Modelga tayyor holda kiritiladigan, avvaldan ma'lum miqdoriy qiymatliklar **ekzogen**, model doirasida qo'yilgan vazifani echish jarayonida olinadigan miqdoriy qiymatliklar esa **endogen omillar** deb ataladi. Modelning real iqtisodiy voqealiklar bilan aloqasi ikki xil xususiyatga ega: bir tomondan u real voqealikning aksi, uni shartli qayta hosil qilishdir; ikkinchi tomondan esa qo'yilgan maqsaddan kelib chiqib real voqealikni o'zgartirishga, yaqin, o'rta va uzoq muddatda kutiladigan o'zgarishlar natijalarini prognoz qilishga xizmat qiladi.

Modellar turli maqsadlar va vazifalarning yechimini topishga xizmat qiladi. Ularni umumlashtirish darajasiga ko'ra - abstrakt-nazariy va aniq iqtisodiy, qamrab olish sohasiga ko'ra - mikro va makroiqtisodiy, vaqt oralig'iga ko'ra – statik va dinamik, omillar soniga ko'ra – bir va ko'p omilli, modelga kiritilgan omillar o'zaro ta'siriga ko'ra – chiziqli va chiziqsiz turlarga ajratish mumkin.

Mikroiqtisodiy tahlilda qo'llaniladigan modellar, ularga kiritilgan natijaviy va o'zgaruvchan omillar o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalash uchun matematik funksiyalar (tengliklar yoki tengsizliklar) yoki grafiklardan foydalaniladi.

1.3. Bozor: optimallashtirish va muvozanatlilik

Biz mavzuda aniq bir bozorning modelini ko'rib chiqamiz – masalan kvartiralar bozorini. O'rganishni bozorning modelini tuzishdan boshlaymiz.